

פסק מהר"ם לובלין בנבעלה לרוח או לשד

בגמרא ביבמות (נט:): אמר רב שימי בר חייא, נבעלה לבהמה כשרה לכהונה. תניא נמי הכי, נבעלה למי שאינו איש, אע"פ שבסקילה כשרה לכהונה. ופירש רש"י: למי שאינו איש, בהמה. ויש להעיר מדוע באמת נקטה הברייתא לשון זו ש'אינו איש' ומדוע לא אמרה בסתמא נבעלה לבהמה כדרך שאמר רב שימי בר חייא.

עיקר הדין נפסק בשולחן ערוך (אה"ע סימן ו ס"ח): אי זו היא זונה, כל שאינה בת ישראל או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה לינשא לו... לפיכך הנרבעת לבהמה אע"פ שהיא בסקילה לא נעשית זונה ולא נפסלה לכהונה, שהרי לא נבעלה לאדם.

וכמה מנושאי כליו (ב"ש ס"ק יז; ט"ז סק"ט באר היטב ס"ק יג, וכן ציין בפתחי תשובה סק"ח) הביאו מתשובת מהר"ם מלובלין (סימן קטז), שהוא הדין הנבעלת לרוח או לשד, אינה אסורה לבעלה.

ביאור מהר"ם בלשון הברייתא "נבעלה למי שאינו איש"

תשובתו של מהר"ם נסובה על 'מעשה זר ותמוה', באשה שנבעלה לרוח או לשד שקורין טרכ"ט, שבא אליה בתחלה בדמות בעלה, ובשנייה כדמות פריץ. והיא אשה בעולת בעל. והשאלה אם נאסרת בכך לבעלה אפילו ישראל דשמא סופה היתה ברצון [שיש על כך קצת דברים ניכרים], או לכל הפחות האם תאסר על בעלה כהן שאשתו נאסרת עליו אף באונס. או שנדמה זאת לנרבעת לבהמה שמבואר בגמרא שמותרת אף לבעלה כהן. או שנאמר שכיון שבא אליה כדמות איש, והשדים פרים ורבים בבני אדם, ממילא יש לו דין איש ואסורה לבעלה.

בתשובתו מתחיל מהר"ם ודן מה שהיה נראה במושכל ראשון לדמותו לנרבעת לבהמה, כי אף ששדים פרים ורבים, הלא אין הענין תלוי בפריה ורביה אלא באישות תלה רחמנא, וככתוב "ושכב איש אותה" - ובהמה וגם רוח שניהם אינם קרויים איש. ומכח זה רצה להתיר בפשטות לבעלה ישראל, שכל הטעם לאוסרה עליו הוא משום איסור אשת איש, ובעיני איש דוקא. אלא שעדיין דן מהר"ם לאוסרה על בעלה כהן, משום זונה. אמנם, דן מהר"ם, שמאחר וכבר הוכחנו שברוח ושד אין איסור אשת איש, ממילא אין טעם להחשיבה כזונה, כי לא נקראת בשם זונה אלא הנבעלת ביאת איסור, וכיון שלא אשכחן איסור בקרא על בעילת רוח ושד ממילא מנא לן לחדש שיש זנות ברוח. ורק בבהמה היה צד לומר שיש זנות בבהמה [כפי שיבואר להלן] וזאת משום שביאת בהמה אסורה בסקילה.

עפ"ז כתב מהר"ם לבאר גם לשון הברייתא 'נבעלה למי שאינו איש... כשרה לכהונה', שלכאורה צ"ב מדוע נקט התנא לשון זו ולא אמר 'נבעלה לבהמה'. אמנם לפי מה שנתבאר שגם בעילת שד ורוח אינה בעילה וכשרה לכהונה, יתכן שנקט התנא לשון זו כדי לכלול בתוכה כל מי 'שאינו איש' דהיינו בהמה ושד ורוח. [ואמנם רק רמז לכך אך אין זה כלול באמת בלשון הברייתא, שהרי לשון הברייתא היא: "נבעלה למי שאינו איש, אע"פ שבסקילה כשרה לכהונה", ועל ביאת שד ורוח אינה בסקילה, אך מכל מקום עיקר דין הברייתא הוא להתירה לכהונה, ולגבי זה רמז התנא שהוא הדין כל מי שאינו איש].

דעת רבינו חיים כהן ששד גרע מבהמה ונאסרת משום זונה

ובשו"ת רבינו חיים כהן (אה"ע סימן ח) הביא קיצור דברי מהר"ם, שאין ביאת שד אוסרת משום זונה, וגרע מבהמה שלדעת רבא יש זנות לבהמה, כיון שביאת בהמה בסקילה ולכך ביאתה אוסרת משום זנות, משא"כ שד שלא אשכחן איסור בקרא על ביאתו שוב אינה חשובה זונה בכך. והביא ראיה שיתכן ושד גרע מבהמה, דהנה איתא בגמרא בסנהדרין (נח.) לגבי איסור עריות לבני נח, בדרשת הפסוק (בראשית ב כד) "והיו לבשר אחד" - מי שנעשים בשר אחד, יצאו בהמה וחיה שאין נעשים בשר אחד. ופירש רש"י: מי שנעשה לבשר אחד, שזרע יוצא מהם שנעשה בשר האם והאב אחד בו [- דהיינו בולד]. יצאו חיה ובהמה שאין יולדין מן האדם.

ובגמרא בבבא בתרא (עג.:-) מובא על הורמין בר לילית שעשה כמה מיני גבורות, "עד דשמעו בי מלכותא וקטלוהו", והרשב"ם (בפירושו השני) פירש: בי מלכא, קיסר, שהיה ירא שלא יטול המלכות ממנו. שהיה אותו שד מאדם הבא על השידה והיה דר בין האנשים, ע"כ. הרי ששד יכול להעשות בשר אחד עם אדם. ולפי זה כתב רבינו חיים כהן לדון שאף אם בהמה התמעטה מזנות כיון שאינה יולדת מאדם והרי היא כמוכת עץ, אבל שד שמוליד מאדם אפשר שאינו כמוכת זנות והויא זונה לכהונה.

ראיית רח"כ מקושיית הגמרא במגילה 'דילמא שד הוא' על שר צבא השם

ויתירה מכך כתב שם רבינו חיים כהן לחדש, שלא זו בלבד שנאסרת על בעלה כהן משום זונה, אלא אף על בעלה ישראל יש לאוסרה, ואף שכתב מהר"ם שלא נאסר אלא ביאת 'איש' - ואם כן כדרך שהתמעטה בהמה כך יש למעט שד - יש לומר שאף שד קרוי איש, שכן מצינו ביהושע כשצרו על יריחו "והנה איש עומד לנגדו" (יהושע ה יג), והגמרא במגילה (ג.) מקשה "ודילמא שד" - הרי שאף שנכתב בו שהוא איש, אפשר היה שהיה שד.

אמנם ראייתו מדברי הגמרא במגילה תמוהה ביותר, וכן העיר נכד המחבר בהגה"ה שם וכתב שכן

ביאת

שד או

רוח

יום חמישי ד אייר

יבמות דף נט

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

העיר גם הגאון אבד"ק לבוב על הגליון, שהרי הגמרא שם מקשה על יהושע כיצד השתחווה לפני אותו מלאך הלא דילמא שד הוה. אבל כל זה רק לפי ראות עיניו של יהושע, אבל לפי האמת שהיה שר צבא השם שבא בדמות איש, שפיר כינהו הכתוב 'איש' אפילו אם על שד אין נופל לשון 'איש', וצ"ע. ובשו"ת מחנה חיים (תליתאה אה"ע סימן נה) הוסיף להביא ראיה ששד לא נקרא איש, מדברי המדרש (רות רבה סימן מח) על דברי בועז לרות בגורן: אמר לה מי את רוח או אשה, אמרה אשה, ע"כ. הרי שרוח נקבה אינה נקראת אשה, והוא הדין רוח זכר אינו נקרא איש.

מעשה נורא מחמיו של בעל שו"ת מחנה חיים באשה שנאנסה ע"י שד

ובשו"ת מחנה חיים (שם) מביא סיפור נורא ששמע מפי חמיו אוהב תורה ומכבד התורה ירא אלוקים ר' יוסף צבי דייטש זצ"ל. וכך היה דבר המעשה: הוא ואחוזתו מרעיו ארבעה אנשים סוחרים הלכו להתיעץ על דבר איזה משא ומתן אחד מחוץ לעיר בשעת הלילה שלא ישמעו דבריהם. וכשהלכו לביתם ראו לפתע כר מונח על הארץ ורצו להגביהו, ואמר אחד מהם שאולי יש בו דבר כיסוף כיון שעתה הוא אמצע הלילה, ולכן נדקור את הכר כי שמעתי שבאופן זה לא יזיק הכיסוף, וכך עשו. וכשדקרו את הכר שמעו לפתע קול זעקת אשה, ואחר כך בקשה מהם שיביאו לה בגד עליון כיון שאינה לבושה, ותספר להם את שארע עמה.

וכך סיפרה להם: שפעם כשלא היה בעלה בעיר סיכמה עמה אשה אחת שתבוא לישן עמה, ולבסוף לא באה. ובאמצע הלילה לפתע בא אצלה איזה איש ועלה על מטתה וחטא עמה, ובבוקר ראתה שהדלת נעולה, והבינה ששד הוא. ומאז ועד עתה מפעם לפעם נושא אותה השד ממטה. ועכשיו על ידי שדקרוהו הצילוה שלא יהיה לו עוד כח לשלוט עליה. וביקשה מהם שישבעו לה שלא יספרו הדבר, ונשבעו לה. ועתה שאלת החותן לחתנו היתה שמא לא עשו כדיון, כיון שמדבריה ניכר היה שלבסוף נתרצית לו בבעילותיו ואם כן נאסרה על בעלה. ושאלתו אם מחויב לעבור על שבועתו, ובפרט שאם יוודע על ידיו מעשה זה, יש בכך סכנה שבעלה ובניה יעשו לו מעשים אשר לא יעשו.

בתשובתו הורה בעל מחנה חיים לחמיו שישתוק ולא יספר, וטעמו מכח דברי מהר"ם לובלין שנפסקו בכמה פוסקים שביאת שד אינה אוסרת אשה על בעלה. ועל זה הוסיף שם עוד כמה טעמים שמחמתם אל לו לעבור על שבועתו לה שלא יגלה. אמנם מעיד המחנה חיים כי העיקר אשר סמכתי עליו כי ראיתי שהבית שמואל מביא כן להלכה פסוקה בשם מהר"ם לובלין ז"ל.

על כך כותב המחנה חיים כי פחד ליבו כאשר הגיע לידו שו"ת של הגאון רבינו חיים כהן, שם מבואר שחולק על פסק מהר"ם, והביא ראיה לדבריו מדברי הרשב"ם לגבי הורמין בר לילית, אשר מדבריו מבואר שבהמה אינה יולדת מאיש ואילו שדה יולדת מאיש, וממילא אף שביאת בהמה אינה חשובה לאסור האשה כזונה, ביאת השד אוסרתה כזונה. כדי לדחות הוכחה זו מקדים המחנה חיים ומקשה, מדוע כתב הרשב"ם שאותו שד היה מאדם שבא על השדה, ומנין לו דבר זה, שמא אותו שד היה משד שבא על אשה.

סברת המחנה חיים לחלק בין שד שבא על אשה לאיש שבא על שדה

עוד מקדים המחנה חיים לבאר ענין השדים כפי שכתב הרמב"ן, שהאדם והבהמה מורכבים המה מארבע יסודות, ובכח אלקי התחברו יחד להיות מהם גוף מורגש. משא"כ השדים מורכבים רק מאש ואויר. ועפ"ז מבאר המחנה חיים שיש לחלק בענין זה בין אופן שבא שד על אשה ובין אופן שבא איש על שדה. שכן השכל גוזר שאשה שידיית תוכל להתעבר מאיש בן אדם, שכיון שבזרעו יש כח יסוד מארבע יסודות, ושתי יסודות מזרעו נתפסים אל שתי יסודות הנמצאות באשה השידית, ממילא שייך שתלד מכחו שד. משא"כ אשה שיש בה ארבע יסודות אי אפשר שתתעבר ותלד משד זכר שאין בו אלא שתי יסודות. ולכן כתב הרשב"ם שאותו שד בא מאיש שבא על שדה ולא להיפך.

ולפי זה דוחה המחנה חיים גם את סברת רבינו חיים כהן, שרצה לדון ששד עדיף מבהמה שהרי בהמה אינה יולדת מאדם משא"כ שד, שהרי מיעוט הגמרא בסנהדרין מהפסוק 'והיו לבשר אחד' - מי שנעשים בשר אחד יצאו בהמה וחיה שאין נעשים בשר אחד, יש ללמוד ממנו בק"ו ששד גרוע מבהמה. כי אם בהמה שיש בה ד' יסודות כאדם והיא בשר, אעפ"כ אין ד' יסודות אלו מתאחדים עם ד' יסודות שבאדם להוליד זרע, וביאתה אינה אוסרתה. שד שיש בו תרתי לריעותא, א' שאינו בשר, ועוד שאי אפשר לאשה להוליד ממנו, ודאי שלא תאסור ביאתו את האשה.

ובספר פלאות עדותיך (ח"ב סימן יא אות ג) תמה על עיקר סברת רבינו חיים כהן והמחנה חיים שרצו לאסור אשה שנבעלה על ידי שד מכח דברי הרשב"ם שמתקיים בשד 'והיו לבשר אחד', הרי בכך אין סברא רק להגדיר את ביאתו כביאה, אבל המהר"ם הדגיש בדבריו שאף ששדים פריין ורביין כבני אדם מכל מקום כדי ליתן באשה שם 'זונה' בעינין שתבעל ביאת איסור, ולא מצאנו במקרא שביאת שד היא ביאת איסור, ומה בכך שנמצא מקור וטעם שביאתו מוגדרת כ'ביאה' - סוף סוף אין זו ביאת איסור.

ראית הברכי יוסף ממדרש בו מבואר שמותר לבוא על שידה

ובברכי יוסף (אה"ע סימן ו) הביא ראיה לדברי מהר"ם מלובלין מדברי הירושלמי (שבת פ"א ה"ג) שם מובא מעשה בחסיד אחד שהיה דורש 'אל תאמין בעצמך עד זקנותך', ושינה ממה שאמרו 'אל תאמין בעצמך עד יום מותך'. ובאה רוח ופתתו וחטא עמה, והצטער צער רב על שכך עלתה בידו, ולבסוף באה ופייסה אותו ואמרה לו שאינה אלא רוח. ולכאורה צ"ב מה הועילה בפיוסו, סוף סוף עבר על איסור בבעילת רוח. הרי מוכח מכאן שאין איסור בבעילת רוח.

ייש לחלק

בענין זה בין

אופן שבא

שד על שדה

ובין אופן

שבא איש

על שדה.

שכן השכל

גוזר שאשה

שידית תוכל

להתעבר

מאיש

בן אדם,

משא"כ אשה

אי אפשר

שתתעבר

ותלד משד"

לעילוי נשמת

רה"י

הגאון רבי צבי יהודה

בן רבי ראובן יוסף

גרשונוביץ זצ"ל

ת.נ.צ.ב.ה.